

ישעיהו פרק יא פסוקים א – י

פרק יא הוא חלק מתוך יחידה נבואית גדולה יותר הכוללת גם את פרק י ואת פרק יב. הפרקים מתארים את נפילת ממלכת אשור בעקבות גאוותה, ועלייתה המחודשת של מלכות בית דוד, הנאמנה לקב"ה.

פרק יא

בפרק י"א - פסוקים א-י פרק חובה לתלמידי 3 ותלמידי 5 יח"ל.

פרק יא

א וַיֵּצֵא חֹטֵר מִגִּזְעַי יְשִׁי וַנִּצֵּר מִשְׁרָשָׁיו יִפְרָה: ב וְנָחָה עָלָיו רוּחַ ה' רוּחַ חֲכָמָה וּבִינָה רוּחַ עֶצָה וּגְבוּרָה רוּחַ דַּעַת וְיִרְאַת ה': ג וְהִרְיָחוּ בְיִרְאַת ה' וְלֹא לְמִרְאָה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט וְלֹא לְמִשְׁמַע אָזְנוֹ יוֹכִיחַ: ד וְשִׁפְט בְּצַדֵּק דְלִים וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעֵנְוֵי אֶרֶץ וְהִכָּה אֶרֶץ בְּשִׁבְט פִּי וּבְרוּחַ שְׁפָתָיו יִמִּית רָשָׁע: ה וְהָיָה צַדֵּק אֲזוּר מִתְנַוֵּי וְהֶאֱמוּנָה אֲזוּר חֲלָצָיו: ו וְגַר זָאב עִם כְּבֶשֶׂת וְנֹמֵר עִם גְּדִי יִרְבֹּץ וְעֹגֵל וּכְפִיר וּמְרִיא יִחַדּוּ וְנֹעַר קָטָן נִהְגָּ בָם: ז וּפְרָה וְדָב תִּרְעֶינָה יִחַדּוּ יִרְבְּצוּ יִלְדִיָּהֶן וְאַרְיֵה כְּבָקָר יֹאכַל תְּבֹן: ח וְשִׁעֲשַׁע יוֹנֵק עַל חֹר פֶּתֶן וְעַל מְאֹרֶת צִפְעוֹנִי גְמוּל יְדוֹ הָדָה: ט לֹא יִרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ בְּכָל הָר קִדְשֵׁי כִּי מְלֹאָה הָאֶרֶץ דַּעָה אֵת ה' כַּמִּים לַיָּם מְכַסִּים: י וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא שְׂרָשׁ יְשִׁי אֲשֶׁר עִמָּד לְנֶס עַמִּים אֲלֵיו גּוֹיִם יִדְרָשׁוּ וְהִיתָה מִנְחָתוֹ כְּבוֹד:

חומר מגזע ישי

א וַיֵּצֵא חֹטֵר מִגִּזְעַי יְשִׁי; וַנִּצֵּר מִשְׁרָשָׁיו יִפְרָה:

פרק י"א מתאר צמיחה מחודשת של מלך מבית דוד, את דרכי הנהגתו של המלך ואת הצלחתו של עם ישראל בימיו (שלום פנימי וחיצוני, קיבוץ גלויות, אחדות העם, התגברות על אויביו). הפרק מהווה נבואת נחמה לאחר תיאור הפורענות שתביא אשור על ישראל (ועונשה של אשור בעקבות כך) בפרק י"ה הקודם לו.

חומר-מקל, ענף שיוצא מגזע העץ.

נצר- קנה רך הצומח מן השורש של העץ שנגדע, וממנו עתיד להתפתח עץ חדש.

בדרך הדימוי מעולם הצומח מצייר הנביא את התחדשותה של מלכות דוד, ועימה התחדשות האומה כולה.

עם ישראל הוא העץ הכרות: שבטי הצפון שגלו, וערי יהודה שנחרבו ע"י סנחריב. לעץ הכרות תהיה המשכיות: יקום מלך חדש מבית דוד.

שד"ל: והנה יוצא חוטר' הוא נמשך אל יוניקף סבכי היער בברזל, והלבנון באדיר יפול', כי תחת שמלך מלך אשור עם כל כבודו ישפל וייגדע, בית דוד ירום ונישא. ומפני שהמשיל מלך אשור ליער גדול, המשיל בית דוד לחוטר קטן הצומח מחדש מגזע ישן

(יוצא חוטר מגזע ישי ונצר משורשיו יפרה, באתר "נאות קדומים").

פסוקים ב-ה: תכונותיו של המלך המשיח

ב וְנַחַח עָלָיו רוּחַ ה'

רוּחַ חֲכָמָה וּבִינָה

רוּחַ עֲצָה וּגְבוּרָה

רוּחַ דַּעַת וְיִרְאַת ה'.

ג וְהָרִיחוּ בְיִרְאַת ה'

וְלֹא לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוּט

וְלֹא לְמִשְׁמַע אָזְנוֹ יוֹכִיחַ.

ד וְשָׁפַט בְּצַדֵּק דְלִים

וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעֵנְוֵי אֶרֶץ

וְהִבֵּה אֶרֶץ בְּשִׁבְט פִּי

וּבְרוּחַ שְׁפָתָיו יָמִית רָשָׁע.

ה וְהָיָה צַדֵּק אֲזוּר מִתְּנָוֵי

וְהָאֲמוּנָה אֲזוּר תִּלְצִיּוֹ.

"ונחח עליו רוח ה'": על המלך החדש שיקום מבית דוד תנוח רוח ה', כלומר: כוח וכשרון מיוחד, שיאציל עליו ה'.

כך מצאנו אצל דוד המלך: "ותצלח רוח ה' אל דוד מהיום ההוא ומעלה" (שמואל א טז, יג). הרוח היא המוטיב המרכזי המאפיין את מלך המשיח והכלי שלו הוא הריח, החוש הרוחני ביותר. הריח המובא כאן הוא ביטוי לדרך עדינה במיוחד לבחון דברים (אין צורך בכוח ומאמץ):

מצודת דוד (יא, ג): והריחו - לפי שהריח היא הרגשה קלה מאד לכן קורא להרגשה קלה בשם ריח ורצה לומר, במעט הבנה והתבוננות ירגיש ויבחין בבני אדם הטובים המה אם רעים: והריחו ביראת ה' - ההרגשה הזו תהיה לו בעבור היראה מה'

כוחו של המלך המשיח הוא מיראת ה' שיש בו

עפ"י רד"ק (יא, ג):

ושפט בצדק דלים (לא יהדר פני עשירים)

והוכיח במישור לענוי ארץ. 'ויוכיח החזקים במישור בעבור ענוי ארץ שלא יגזלום ולא יעשקום'.

העמקה: לרוב הפרשנים, המילים "לא למראה עיניו ישפוט, ולא למשמע אזניו יוכיח" מובנות כיכולת מיוחדת לשפוט מתוך ידיעה פנימית, שלא נזקקת לדרישה וחקירה. בעל דעת מקרא מפרש בדרך הפוכה: "לא יחרץ את הדין לפי המראה החיצוני, הנראה לעיניו, אלא יחקור את הדין וירד לעומקו... ולא יפסוק את דינו על פי משמע אזניו בלבד, כלומר: לא ימהר לקבל את דברי העדים, אלא ירבה לחקור אותם).

העמקה:

אברבנאל מונה גם את פסוק א כתכונה של המלך: מצאצאי בית דוד
בסה"כ מונה אברבנאל 10 תכונות.

הערה לתלמידי 5 יח"ל: יש לראות פסוקים אלו לאור מה שלמדנו בפרק א' על החטא- עיוות הדין, והתיקון- השבת המשפט והצדק לירושלים:

כא אִיכָה הִיתָה לְזוֹנָה קָרִיָּה נְאֻמָּה
מִלֵּאֲתֵי מִשְׁפַּט צֶדֶק יִלִּין בָּהּ וְעֵתָה מִרְצָחִים.
כב כִּסְפֶךָ הָיָה לְסִיגִים סְבֵאָךָ מִהוּל בְּמַיִם.
כג וְאֶשְׁיבָה יָדַי עָלֶיךָ
וְאֶצְרֶךָ כְּבַר סִיגֶיךָ
וְאֶסִּירָה כָּל-בְּדִילֶיךָ.
כו וְאֶשְׁיבָה שְׁפֹטֶיךָ כְּבָרֵאשְׁנָה וְיַעֲצִיךָ כְּבַתְּחִלָּה
אֲחֵרֵי כֵן יִקְרָא לְךָ עִיר הַצֶּדֶק קָרִיָּה נְאֻמָּה.
כז צִיּוֹן בְּמִשְׁפַּט תִּפְדָּה
וְשָׁבִיָּה בַצֶּדֶקָה

העמקה:**בבלי סנהדרין צג, ע"ב:**

בר כוזיבא מלך תרתין שנין ופלגא אמר להו לרבנן אנא משיח אמרו ליה במשיח כתיב דמורח ודאין
נחזי אנן אי מורח ודאין כיון דחזויהו דלא מורח ודאין קטלוהו
תרגום: בר כוזיבא מלך שתי שנים ומחצה, אמר להם לרבנן: אני משיח, אמרו לו: במשיח כתוב
שמריח ודן, נחזה אנחנו האם הוא מריח ודן. כיון שראו שלא מריח ודן- הרגוהו.
ע"פ דברי הגמרא, חכמים ביקשו מבר כוכבא שישפוט ע"פ חוש הריח, ופירשו את דברי הנבואה
באופן מילולי.

פסוקים ו-י: וגר זאב עם כבש - כפשוטו או משל?

ו וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ
ועגל וכפיר ומריא יחדיו
ונער קטן נהג בם.
ז ופרה ודב תרעינה יחדו ירבעו ילדיהן;
ואריה, בבקר יאכל תבן.
ח ושעשע יונק על חר פתן
ועל מאורת צפעוני גמול ידו הדה.
ט לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי:
כי מלאה הארץ דעה את ה'
כמים לים מכסים.
י והיה ביום ההוא
שרש ישי אשר עמד לנס עמים
אליו גוים ידרשו
והיתה מנחתו כבוד.

הנביא מתאר את ימיו של המלך (המשיח העתידי) כימים של שלוה ושלווה, אפילו בין בעלי החיים: בעלי החיים- טורפים ונטרפים- ירעו יחד, התינוקות ישתעשעו על החורים שנחשי הפתן מצויים בהם ולא ייזקו.

הסיבה להעדר האלימות היא: כי-מלאה הארץ דעה את-ה' כמים לים מכסים", הארץ תהיה מלאה דעת ה', כלומר: יראת ה', קבלת אלוהותו ועבודתו. נוכל לראות בפסוק י הקבלה לתיאור אחרית הימים בפרק ב שם בעקבות שאיפתם של העמים 'ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו' (יש כאן לימוד דרך ה' ומשפטו) הם מפסיקים להלחם אחד בשני, וכתוצאה מכך: 'וכתתו חרבותיהם לאיתים וחניתותיהם למזמרות'.

פרשנים ראו נבואה זו בדרכים שונות:

יש הרואים בה משל (מטאפורה):

רמב"ם, הלכות מלכים פרק יב, הלכה א:

אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם... אלא עולם כמנהגו נוהג. זה שנאמר בישעיה "וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ" - משל וחידה. ענין הדבר (משמעות המשל): שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי עכו"ם (עובדי האלילים שהם רשעים) המשולים כזאב ונמר...

יש המפרשים אותה בדרך מילולית – פשוטו כמשמעו: שינוי מהותי בו יחזור העולם להיות כבתקופת גן עדן ובעלי החיים הטורפים ישנו את אופיים,

רמב"ן בפירושו לויקרא כו, ו:

כי תהיה ארץ ישראל בעת קיום המצוות כאשר היה העולם מתחילתו קודם חטאו של אדם הראשון אין חיה ורמש ממית אדם....

וזה שאמר הכתוב (ישעיה יא, ח): 'ושעשע יונק על חור פתני', וכן 'ופרה ודוב תרענה ואריה כבקר יאכל תבני' (שם, ז). כי לא היה הטרף בחיות הרעות, רק מפני חטאו של אדם כי נגזר עליו להיות טרף לשניהם והושם הטרף טבע להם גם לטרוף זו את זו, כידוע כי בטרפם האדם פעם אחת יוסיפו להיות רעים יותר, וכן אמר הכתוב (יחזקאל יט, ג): 'וילמד לטרוף טרף אדם אכל'.

והנה בבריאתו של עולם נאמר בחיות שנתן להם העשב לאכלה דכתיב (בראשית א, ל): 'ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה', ואמר הכתוב 'ויהי כן'. כי הוא הטבע אשר הושם בהם לעד. ואחר כך למדו הטרף מפני החטא הממית כאשר פירשתי. וכשהותר שחיטת בעלי החיים לבני נח אחרי המבול והזהיר על האדם (שם ט, ה): 'אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש' וגו' 'את נפש האדם', ולא נפש חיה מיד חיה בחברתה, נשארו על מנהגם לטרוף. ובהיות ארץ ישראל על השלמות, תושבת רעת מנהגם ויעמדו על הטבע הראשון אשר הושם בהם בעת יצירתם, וכבר הזכרתי מזה בסדר תולדות נח (בראשית ט, ו).

הערה למורה: על התלמידים להכיר את התפיסה העקרונית, אין הכוונה ללמד את הרמב"ן כלשונו.

הערה להעמקה:

המחלוקת בין רמב"ם לרמב"ן היא למעשה מחלוקת על אופייה של תקופת הגאולה. האם עולם כמנהגו נוהג, והטבע לא ישתנה בשעת הגאולה (רמב"ם) וכמו שניסחו חז"ל: 'אין בין ימות המשיח לחיי העולם הזה אלא שעבוד מלכויות בלבד'. או שהטבע ישתנה בימי הגאולה - כתפיסת רמב"ן.

העמקה - דעה שלישית:

רד"ק ליא ו

וגר זאב עם כבש - והנכון, כי טבע החיות לא תתחלף, ויטרפו ויאכלו בשר, כמו שהם עושים עתה. אלא הבטיח את ישראל שהחיות הרעות לא יזיקו בכל ארץ ישראל. כיון שהם טובים, ושמרו דרך ה' — לא תשלוט בהם חיה רעה.. ויחזרו כולם לדעת האמת ולא יגזלו ולא ישחיתו...

לתלמידי 5 יח"ל: נבואה על ימי חזקיהו - או נבואת אחרית הימים?

כפי שהסברנו בחלקו הראשון של פרק ב', גם את הנבואה זו נוכל לפרש באופן כפול:

- כנבואה לימים הקרובים, הימים שאחרי נפילת אשור ותקומת בית דוד.
- נבואה לעתיד הרחוק, לימי הגאולה השלמה בע"ה.

הערה למורה: להלן מובאים דברי הרמב"ן לפירושו בויקרא. אין הכוונה ללמד את הרמב"ן או להביאו לכיתה, אלא ללמד את העיקרון אותו מלמד אותנו הרמב"ן בפירושו. הפירוש המובא להלן הוא אסמכתא לרעיון, אותו יש ללמד.

רמב"ן (ויקרא כו, ו):

והכוונה הייתה בו על חזקיהו שביקש הקב"ה לעשותו משיח (בבלי סנהדרין צד, ע"א), ולא עלתה זכותם לכך, ויהיה המעשה על המשיח העתיד לבא.

- זו דוגמה לכך שהנבואה היא לשעה ולדורות.
- הקב"ה ראה בימיו של חזקיהו שעה שבה עשויה להתרחש הגאולה. מלך המשיח אמור היה להיות חזקיהו מלך יהודה וקיבוץ הגלויות היה צריך להיות שיבתם ארצה של גולי שומרון והגולים מיהודה בזמן מסע סנחריב.

העמקה-

מלבי"ם (יא, א) מסביר את המשמעות הכפולה:

ולפי זה מבואר מסדר הכתובים שנבואה זאת היא על חזקיהו, אך היעודים המובטחים בה לא נתקיימו אז? ולכן האמת עד לעצמו, כי היא נבואה עתידה על אחרית הימים.

ורש"י רצה לתקן המשך המקראות במה שפירש:

כי עקר נבואה זאת נאמרה על עשרת השבטים שגלו בימי חזקיהו, והם לא שבו אז ונשאר בחלח וחבור עד עת קץ, לכן אחר שהזכיר מפלת סנחריב אומר ואם תשאל ומה יהיה עם האובדים והנדחים האלה? משיב עוד חזון למועד בעתיד כי יצא חוטר מגזע ישי, עכ"ד.

ועם ההשקפה הנכונה מצאנו בדברים האלה שורש חזק, והוא, כי תיכף מעת הגלות הראשונה הכללית שהיתה בימי סנחריב מעת ההיא התחילה זמן הגאולה, רצוני, שמעת ההיא התחילו הנביאים לנבאות כי יבא גואל כללי שיקבץ הנדחים האלה מארבע כנפות הארץ כי הגאולה שהיתה בינתיים מגלות בבל לא היתה רק לשבט יהודה לא כללית, ואחר שהגאולה הכללית יש לה שני זמנים, כמו שכתוב בסנהדרין צח: **זכו אחישנה לא זכו בעתה**, שהיא:

(א) הזמן הקצוב אשר לא יעבור מן הוא והלאה,

(ב) לפני הזמן ההוא אם יזכו ע"י מעשים טובים (כנ"ל י, יז), הנה אפשריות הגאולה עפ"י זכות המעשים והתשובה התחילה תיכף מימי חזקיהו.

ועל הכוונה הזאת אמרו **בפרק חלק:**

שבקש ה' לעשות את חזקיהו משיח ואת סנחריב גוג ומגוג רק שגרם איזה חטא ע"ש.

כונתם שאם היו זוכים היה חזקיהו הגואל הכללי, וכל היעודים העתידיים היו מתקיימים בימיו, ואחר שלא זכו אז, הדבר תלוי ועומד על אפשריותו עד בוא זמן המוגבל שאז יגאלו בהכרח. ולכן סמך נבואה זו של ויצא חוטר מגזע ישי אל מפלת סנחריב, כי אם היו זכאים היתה מתקיימת הנבואה אז, אולם התנאים האלה שדברנו באר החוזה עצמו בכפל לשונו, ויצא חוטר מגזע ישי, ונצר משרשיו יפרה.

הרחבה [רשות]

פסוקים יא-טז: קיבוץ גלויות ואחדות

יִא וְהָיָה בְיוֹם הַהוּא יוֹסִיף ה' שְׁנֵית יָדוֹ לְקִנּוֹת אֶת שְׂאֵר עַמּוֹ אֲשֶׁר יִשְׁאַר מֵאֲשׁוּר וּמִמִּצְרַיִם וּמִפְתָּרוֹס וּמִכּוּשׁ וּמִעִילָם וּמִשְׁנַעַר וּמִחֻמַּת וּמֵאֵי הַיָּם. יב וְנִשְׂא נֹס לְגוֹיִם וְאָסַף נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל וּנְפֻצוֹת יְהוּדָה יִקְבֹּץ מֵאַרְבַּע כְּנָפוֹת הָאָרֶץ.

ביום הגאולה, ה' יוסיף ויעשה שנית את מה שעשה בגאולה הראשונה, בגאולת מצרים, ויקבץ את עמו מכל הארצות.

"שאר עמו" מלמד, שהרבה מישראל יכלו ויעלמו בגלות, ורק השארית תשוב (כך גם בפרק ו' פסוק יג המדבר על עשירית שישארו ופרק י', פס' כ"ב: "שאר ישוב בו, כליון חרוץ, שוטף צדקה").

ונשא נס לגויים - ירים נס (=דגל), שיראה לכל הגויים, כדי שיראוהו גולי ישראל הפזורים בין הגויים, ויתאספו כדי לשוב יחד לארץ ישראל. (דעת מקרא)

יג וְסָרָה קִנְיַת אֶפְרַיִם, וְצַרְרֵי יְהוּדָה יִפְרְתוּ: אֶפְרַיִם לֹא יִקְנָא אֶת יְהוּדָה וְיְהוּדָה לֹא יִצַּר אֶת אֶפְרַיִם. יד וְעַפּוֹ בְּכַתְּף פְּלִשְׁתִּים מָה יַחְדּוּ יָבֹאוּ אֶת בְּנֵי קָדִם אֲדוּם וּמוֹאָב מִשְׁלוּחַ קָדִם וּבְנֵי עַמּוֹן מִשְׁמַעְתָּם. מעבר לשיבת ציון תתרחש גם חזרה למציאות טובה יותר מן הנוכחית, מציאות של איחוד הממלכה בין אפרים ויהודה, חזרה לימי דוד המלך ותוקפו.

כל העמים המוזכרים (פלישתים, בני קדם, אדום, מואב ועמון) הם עמים שהיו משועבדים לדוד המלך ובכך רמזה הנבואה שישוב ישראל לתקפו ולגדולתו שבימי דוד

מהו המקור למתח ההדדי בין אפרים ויהודה?

מלבי"ם (יא, יג):

אפרים לא יקנא את יהודה ויהודה לא יצר את אפרים-

תחלה אפרים היה מקנא את יהודה בעת היתה כל המלכות ליהודה בחשבו שמגרע ממנו חלק המלוכה המגיע אליו, ויהודה היה צר את אפרים על שמרד במלכות דוד, ועתה ידעו כי המלוכה מגיע לבית דוד ולא יקנאו זה את זה.

האיחוד אינו תוצאה של מהלך פוליטי אלא תוצאה של הבנה עמוקה בשתי הממלכות שדוד הוא המולך על כולם.

טו וְהִחְרִים ה' אֶת לְשׁוֹן יָם מִצְרַיִם

וְהִנִּיף יָדוֹ עַל הַנְּהָר בְּעֵינֵי רוּחוֹ

וְהִפְחִי לְשַׁבְּעָה נְחָלִים וְהִדְרִיף בְּנַעְלָיִם.

טז וְהִיִּתָּה מְסֻלָּה לְשְׂאֵר עַמּוֹ אֲשֶׁר יִשְׁאַר מֵאֲשׁוּר

כְּאֲשֶׁר הִיִּתָּה לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם עֲלֹתוֹ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם.

ע"פ הפסוקים הגאולה העתידית גדולה מנס קריעת ים סוף ביציאת מצריים (שהרי הים יתחלק ל-7 מסלולים) ומנס קריעת הירדן.

מצודת דוד (יא, טו-טז):

על הנהר - זה נהר פרת:

והכהו - את כל אחד יכה להיות נחלק לשבעה נחלים ויהיה שביל ודרך בין נחל לנחל:

והדריך - דרך השבילים ההם ידריך בני הגולה לדרך בנעלים אשר ברגליהם כי תשוב להיות יבשה:

והיתה מסלה - תהיה דרך סלולה כאלו היה שם דרך מעולם:

כאשר וכו' - כמו שהיתה מסלה בים סוף ביום עלותו וכו' כן יהיה מסלה בנהר פרת ונהר מצרים : פירוש **דעת מקרא** רואה בפסוקים אלו לא את משמעותם המילולית כלומר הנהרות לא יבקעו ויתפצלו ממש, אלא הכוונה לומר, שהקב"ה ילווה את השבים מן הגולה ויקל עליהם את דרכם (דעת מקרא, סיכום הפרק, עמ' קלו).

הקשר אישי [רשות]

הקשר אישי

1. פרק י"א פותח בתיאור החוטר והנצר, המפתיעים בצמיחתם. החוטר והנצר הם דימוי לתקווה המחודשת, הבאה אחרי הייאוש הכבד. האם זכיתם לחוות תקווה כזו- בהקשר האישי, המשפחתי או הלאומי?
2. פרק י"א מתייחס לקיבוץ הגלויות ולאחדות, שהם חלק מרכזי בגאולה. כיצד בא לידי ביטוי קיבוץ הגלויות במשפחה שלכם? בכיתה שלכם? בקהילה שלכם? מה משמעותה של האחדות המחודשת בין השבים?